

TIPIČNE TEŠKOĆE BRAČNE ZAJEDNICE

Povjeren mi je nezahvalan zadatak, i to zbog dvaju razloga. Prvo, u ovo vrijeme defetizma i pesimizma ja bih radije bio navjestitelj psihološkog i evandeoskog optimizma nego zloguki analitičar bračnih tragedija. S druge strane, sama tema nije pogodna: može li se uopće govoriti o »tipičnoj« teškoći braka? Ili je, kako je duhovito rekao Tolstoj, što se tiče sreće istina da smo svi jednaki: svatko je sretan na isti način, ali svatko je nesretan na svoj način. Svaka bračna zajednica je toliko individualna, toliko a - tipična, da je vrlo teško, ako je uopće moguće, pokušati ponuditi na tom području bilo kakvu sistematizaciju.

Ipak, te nas teškoće ne ispričavaju od našeg zadatka, tj. da se zaustavimo jedan čas na nutarnjoj dinamici bračne i obiteljske zajednice i da pokušamo uhvatiti ono što bi moglo biti zajedničko mnogima, jer svi dijelimo istu ljudsku narav pa će i većina reakcija u sličnim situacijama biti slična. To je, uostalom, i temelj psihologijskoj znanosti, tj. proračunljivost reakcije i ponašanja ljudi u sličnim prilikama. Svoj sam pristup tom nezahvalnom problemu razdijelio na tri tematske jedinice: u prvom dijelu govorit ću o razvojnim fazama kroz koje prolazi većina brakova odnosno obitelji; u drugom dijelu pokušat ću pokazati unutarnju dinamiku bračne krize, a u trećem dijelu usmjeriti pozornost na neka moguća rješenja.

RAZVOJNI PUT BRAKA

Brak je, dinamički gledano, niz razvojnih stadija koji zahtijevaju uvijek novu prilagodbu, tj. razrješenje nekih zadataka. Nije lako jasno identificirati te stadije, ali njihovo postojanje potvrđuje neposredno iskustvo, npr. kad kod susreta u Savjetovalištu bračni par ovako započinje svoje izlaganje: »Sve je počelo tada i tada...« Znači, imaju jasnu svijest o početku nečeg novog, novog razdoblja u svom životu. S druge strane, ti se stadiji ne moraju nužno poklapati kod muža i žene. Uzmimo kao primjer rođenje djeteta. Žena može to doživjeti kao prekretnicu u braku, dok mužu ne znači veliku novost. Na temelju takvih opažanja tvrde neki autori da je pojam braka različit kod muža i žene. Dapače, mogli bismo govoriti o »više brakova« unutar jednoga braka: njegov i njezin brak, a mogli bismo lako dodati i treći element: njihov brak.¹

Razvojne faze braka ne mogu se odvojiti od razvojnih etapa obitelji. Pojedinačna obitelj nastaje iz odluke dvoje ljudi da se povežu u brak, prošire

1 Usp. L. J. BISCHOF, *Adult Psychology*, New York, Harper & Row, 1976, str. 261.

tu zajednicu rođenjem djece, da bi se nakon određenog vremena, ovisno o broju djece, opet sveli na par. Imajući pred očima čitav taj ciklus, možemo naznačiti ove prekretnice u obiteljskoj dinamici:

1. prije ženidbe - faza nadanja i planiranja;
2. ženidba - uređenje zajedničkog doma;
3. prvo roditeljstvo - pretpostavlja promjene u životnom stilu;
4. predškolsko dijete - zadaci izravne odgojne funkcije;
5. školsko dijete - pomoć djetetu da se prilagodi formalnom odgoju;
6. adolescent - uvođenje djeteta u svijet odraslih;
7. zaposlenje sinova i kćeri - priprava za samostalan život;
8. odlazak djece od kuće - povratak roditelja bračnoj zajednici;
9. starost - poremećeno zdravlje, mirovina, unuci.²

Nešto drukčiji pristup zastupa poznati stručnjak za obiteljsku terapiju S. Minuchin.³ Obitelj je socijalna jedinica koja mora razriješiti niz razvojnih zadataka. Jasno, ti se zadaci razlikuju u obiteljima, ali čini se da postoje i neki zajednički elementi. Imamo li pred očima samo ranu fazu obiteljskog života, tj. razdoblje do rođenja prvog djeteta, onda u bračnoj dinamici možemo razlikovati tri stadija, od kojih svaki ima svoj glavni razvojni zadatak i s kojim gotovo redovito stoji povezana neka kriza.

1. *Početak braka.* Mladi bračni drugovi moraju se prilagoditi jedno drugome. Razvojni zadatak ovdje znači: steći rutinu u nizu svakidašnjih prilika, uigravati se u obavljanju stvari koje su dosad radili sami, bez obzira na druge osobe. Kao primjer možemo navesti sasvim banalne situacije: moraju se prilagoditi zajedničkom stolu, jesti istodobno, dijeliti kupaonicu, nedjeljne novine, zajedno gledati televiziju, pronaći takve zabave koje vesele i nju i njega itd.

2. *Odvajanje od obitelji rođenja.* Muž i žena moraju naučiti da sada više pripadaju jedno drugom nego svojim roditeljima odnosno braći i sestrama. Mnoge bračne trzavice počinju upravo nesposobnošću da muž odnosno žena pronađu pravu ravnotežu u svojim odnosima prema roditeljima i prema bračnom drugu. Nešto slično vrijedi i s obzirom na prijašnje prijatelje: neki će od njih postati zajednički, neki će otpasti, a neki će ostati odvojeni prijatelji. (Nedavno sam imao upravo takav jedan slučaj u Savjetovalištu: muž jednostavno ne nalazi zajednički jezik s prijateljima i prijateljicama svoje žene, dosaduje se kad su oni nazočni, kasnije se svadaju itd.).

3. *Rodenje prvoga djeteta.* Prvo roditeljstvo velika je promjena u bračnoj dinamici. O tome ćemo posebno govoriti malo kasnije. Pokušajmo prije toga uočiti zašto su zapravo ti momenti »krilični« za bračnu dinamiku? Američki obiteljski terapeut N. W. Ackerman smatra da baš kao što postoje kritične prekretnice u životu pojedinca, tako i u životu obitelji postoje kritična razdoblja kada obiteljska veza slabi ili jača. U jednoj generaciji obitelj se rađa, živi i umire

2 BISCHOF, *nav. dj.*, str. 284

3 S. MINUCHIN, *Families and Family Therapy*, Cambridge, Mass. Harvard Univ. Press, 1977, st. 17. i dalje

te, slično pojedincu, postiže neku vrstu besmrtnosti u svojem potomstvu. U jednoj generaciji obitelj doživljava značajne promjene u svakoj prelaznoj fazi. *Struktura* obitelji različita je u vrijeme nošenja djeteta od one kada djeca počnu spolno dozrijevati, a roditelji uđu u svoje najbolje godine, ili kada djeca postanu zreli ljudi, ožene se i odu svojim putem, a roditelji počnu starjeti.⁴

Osim spomenutoga, stvari zamršuje i činjenica da svaki čovjek ima nekoliko obitelji, a ne samo jednu. On ima obitelj djetinjstva, obitelj braka, obitelj roditeljstva i obitelj zalaska, tj. obitelj u kojoj je čovjek djed odnosno baka. U svakom od tih razdoblja obiteljskoga života osoba mora svoje *emocionalne sklonosti* integrirati s odgovarajućim ulogama u svojoj obitelji. Iznutra, obitelj se mora prilagoditi vrlo velikim promjenama koje se tiču odnosa *svakoga* člana sa svim ostalim članovima obitelji. U povoljnim uvjetima prevladavaju osjećaji ljubavi i vjernosti i održava se obiteljski sklad. Ako su napetosti i sukobi preveliki, rađaju se uzajamni antagonizmi i mržnja, što ugrožava integritet obitelji. Mogli bismo stoga reći da postojanost obitelji i stabilnost njezinih članova ovisi o izravnome odnosu između emocionalnih ravnoteža osoba: na ponašanje svakog člana utječe ponašanje svih ostalih članova.

POREMEĆAJI RODITELJSTVA

Roditeljstvo je prirodan završetak povezivanja muškarca i žene u ljubavnome činu poslije kojega žena postaje majka, a muškarac otac. Biološki doprinosi muškarca i žene u stvaranju potomstva jedinstveni su i nužni. Ali, upravo ta jedinstvenost u biološkim funkcijama dvaju spolova stvara potencijalne uvjete za različiti razvoj emocionalnih i socijalnih odnosa majke s djetetom, s jedne strane, i oca s djetetom, s druge strane.

Jedna temeljna razlika izravno utječe na socijalno oblikovanje ovih odnosa. Čovjek može postati otac, a da to ne zna. Žena ne može nositi dijete a da to ne zna. Muškarac može oploditi ženu i povući se ne znajući ništa o tome da je postao roditelj. Žena može prekinuti trudnoću i otići, može roditi dijete, može ga ostaviti drugima i otići, ali ni u jednom trenutku dok čini bilo što od toga ona ne može nijekati svoju povezanost s djetetom. Emocionalno je stanje neudane majke drukčije od emocionalnoga stanja neoženjena oca. Muškarac može ne znati za svoju povezanost s oplodnjom, ili ako zna, to može pobijati. Majka pak može biti nesigurna u vezi s očinstvom djeteta, ali nikako ne može biti nesigurna u pogledu svojega materinstva. Žena ne može sakriti svoju trudnoću; trudnoća i rađanje djeteta su vidljivi. Rast djeteta ne može ostati nepoznat; to je pojava za koju okolina mora znati.⁵

Poremećaji majčinstva

Prva prepreka odnosno opasnost za bračnu ravnotežu jest *motiviranost žene za brak i djecu*. Žena može željeti brak, a da ne želi djecu, i obrnuto. Motivacija za brak prilično je složena i ne mora nužno obuhvaćati želju za djecom. U širokom spektru reakcije žene prema djetetu sadržani su mnogi osjećaji, mnoge želje i motivacije. Evo kako to vidi Ackerman:

4 N. W. ACKERMAN, *Psihodinamika porodičnog života*, Titograd, Grafički zavod, 1966, str.43.

5 Usp. ACKERMAN, *nav. dj.* str.200, 201.

Neka žena intenzivno želi jedno dijete, neke čeznu da imaju mnogo djece, neke žele nekoliko, a neke nijedno dijete. Želja za djetetom može također biti aktivirana tek kad se ono rodi. Ima majki koje žele neko drugo dijete, a ne one koje imaju. Neke su sposobne za bezgraničnu ljubav; druge su povučene i imaju malo ili nikakvih osjećaja. Neke žele dijete ne zbog djeteta, nego zbog drugog motiva: da neutraliziraju tjeskobu zbog frigidnosti ili sterilnosti, da zadovolje ili kazne muža, da dijete upotrebljavaju kao pijuna u konfliktu između roditelja, da učine brak sigurnijim, da steknu odobravanje drugih osoba, roditelja ili prijateljica, da ispune konvencionalni ideal obiteljskog života, da budu u ulozi roditelja, da upotrebljavaju dijete kao simbol patnje žene, da izgrade savršenije izdanje vlastite ličnosti, da žive kroz dijete, da pretvore dijete u muški, agresivni produžetak same sebe ili pak da pruže djetetu ono što same u djetinjstvu nisu imale.⁶

Koje su posljedice takvog, poremećenog majčinstva? Dijete koje nije podjednako željeno od obaju roditelja ili koje nije željeno zbog njega samoga, postaje smetnja u čuvstvenoj ravnoteži između muža i žene umjesto radosnog događaja i ispunjenja braka. U takvim brakovima obično se govori o »mojem« ili »tvojem« djetetu ili djeci i upravo njihova prisutnost postaje trajan izvor neslaganja i napetosti. Mlade nije dovoljno pripremati za »brak kao takav«, nego i za roditeljstvo. Općenito vrijedi u ljudskome životu da mi nemamo takvih instinkata kao životinje koji bi automatski upravljali ponašanje. Ni roditelj se ne postaje automatski, i to treba svjesno prihvatiti i rasti u shvaćanju vlastite uloge roditelja.

Poremećaji očinstva

Mnogi ljudi smatraju da zasigurno znaju što je to dobra majka, ali ni izdaleka nisu sigurni što je to dobar otac. Vrlo su raznoliki činioci u našem društvu. Ovamo pripadaju: kulturno oblikovanje uloge oca, muškarčeva motiviranost za stvaranje braka i potomstva, odnos oca prema djetetu, odnosi između oca i majke kao roditeljskog para i kao bračnog para, integracija muškarčeve ličnosti s obitelji kao grupom (što uključuje i njegovu integraciju s ostalim članovima obitelji: djecom, ženinim roditeljima, svojim roditeljima itd.).

Zaustavimo se časak na društvenoj tendenciji koja je danas vrlo izrazita. Živimo u eri »ljudskih prava«, kad se naglašava vrijednost individualne osobe. Posljedica je toga da se i obitelj dijeli na atome, tj. da se svaki član obitelji promatra isključivo kao odvojeni pojedinac i relativno izdvojena osoba. Ta je tendencija naročito značajna zbog toga što razdvaja majku od oca, i tretira ih kao zasebna bića umjesto kao roditeljski par. Tu je, bez daljnjega, nastojanje Crkve da posvijesti obiteljsko jedinstvo s pomoću obiteljskog apostolata, obiteljske molitve, obiteljskih događanja (kao što je prva pričest djece itd.) snažan činilac zdravlja same obiteljske dinamike.

Daljnja negativna posljedica te atomizacije tiče se slike o ocu i majci. Ackerman donosi rezultate svojih istraživanja, koji pokazuju kako američko društvo smatra da su očevi slabi, inferiorni, zaplašeni i da se stalno užasavaju poraza u konkurentskoj borbi s drugim muškarcima na ljestvici društvenoga prestiža. Istodobno, u svom recipročnom položaju majka postaje agresivnija, gospodari i

6 ACKERMAN, *nav. dj.* str. 207,208.

svodi očev položaj na podređenost. Tako smo se našli u vremenu kada otac i majka odražavaju komplementarne pojave: otac je slab, nezreo, zavisn, uplašen da će ga u konkurentskoj borbi povrijediti snažniji muškarci; a majka je snažna, agresivna, sama sebi dovoljna, osoba koja određuje sudbinu obitelji.

Budimo smioni u razmišljanju i pitajmo se nije li donekle i naše propovijedanje krivo za ovu poremećenu ravnotežu između majčinske i očinske figure?

Mislim da katkad svi prenaglašavamo majčinstvo, o majci govorimo preidealizirano, upravo poetski i pomalo mitski, dok za oca ne nalazimo ne samo prikladne riječi nego čak ni prikladnu ulogu, za razliku od Isusa, koji je poetičan bio u prvom redu u svojem govoru o Ocu. Bilo bi zanimljivo provesti psihoteološku analizu i vidjeti kako je kršćanstvo od religije očinstva postalo religija majčinstva? U židovskoj tradiciji otac je nosilac sinovstva, a ne majka. U evanđeljima se govori o majci Zebedejevih sinova, Isus je Josipov sin i sl. Mi smo gotovo sasvim izgubili tu protegu očinstva.

Što se tiče pretjerivanja s obzirom na majčinstvo, velik dio odgovornosti tereti i suvremenu psihologiju, osobito dubinsku psihologiju, koja je u majci pronašla »dežurnog krivca« za sve promašaje sinova. Kad djeca imaju problema, specijalisti okrivljuju za to majke previše često, koje se tako drže krivima zbog različitih problema djece: od agorafobije do depresije, od piromanije do transeksualnosti. Čini se pomalo: što god učinila majka, čini pogrešno! Međutim istraživanja to ne potvrđuju. Odakle onda ipak da tako tvrdoglavo žive ti stereotipi? Na ovo pitanje traži odgovor u svojem zanimljivom članku Monika Oubaid pod naslovom *Majčinska dilema*.⁸ Mi ovdje ne zalazimo dalje u taj problem, htjeli smo samo upozoriti na tendenciju pretjerivanja majčinske uloge i u pozitivnom i u negativnom smislu. Time ne nijječemo nezamjenjivu ulogu majke, ali ako to ide nauštrb uloge oca, onda time nismo učinili uslugu obiteljskom apostolatu.

Ovo što slijedi samo je glasno razmišljanje. Nema li ova marginalizacija uloge oca određen udio u zastrašujuće velikom broju abortusa? U patrijarhalnim društvima nema abortusa. Dijete je blago i ponos oca. Ako se muškarcu ne posvijesti sva ljepota i važnost očinstva, ako se zapravo on »nema što petljati oko tek začelog djeteta«, jer je to stvar žene i majke, kako to naglašavaju neke feministkinje, onda otac jedva može doživjeti to, još nerodeno dijete kao svoje. Možda bi bilo korisno tiskati naljepnice i s ovakvim porukama: »Lijepo je biti otac«, »Očevi, ne dajte svoju djecu!«, »Očevi, i tek začeto dijete vaše je dijete« itd.

Relativizaciju očeve uloge podržava još jedna tendencija u suvremenom društvu, a to je tendencija prema sve većoj koncentraciji vlasti. Jednostavnije rečeno, izgubili smo smisao za »malog čovjeka«, koji je odgurnut, ponekad prikliješten. Običan mali čovjek, radnik, činovnik, nastavnik, seljak bori se sa silama nemjerljivim koje su izvan njegova domašaja. U vezi s tim postavlja se zanimljivo pitanje: da li je u društvu i obitelji muškarcu uopće dopušteno da bude muškarac? Reklamne poruke nam sugeriraju da je jedini kriterij muškosti postizanje osobina natčovjeka. Možda je to razlog zbog kojega je u današnjemu

7 Usp. ACKERMAN, *nav. dj.* str. 220.

8 M.OUBAID, »Il dilemma materno«, in *Psicologia Contemporanea*, 89, 1988. str. 4 - 7.

naraštaju dječaka *mit o natčovjeku* tako popularan - to je njihova idealizirana koncepcija muškosti.

Ima li rješenja? U idealnom slučaju, ako muž i žena vole jedno drugo, treba očekivati da će oboje voljeti i svoje dijete. Drugim riječima, dijete je živ i opipljivi izraz ljubavnog osjećaja između muža i žene. Najdublja uvreda koja se može nanijeti djetetu jest otkriće da nije rođeno iz ljubavi. U vezi s tim treba reći da kad muškarac voli svoje dijete, on proširuje i obogaćuje i svoju ljubav prema majci djeteta. I obratno, ako se otac osjeća nezadovoljnim u bračnim odnosima, njegovo odbacivanje žene može biti preneseno i na dijete. On zajedno odbacuje ženu i dijete. On može bježati u neki muški klub, u krčmu, u kockarnicu ili u izvanbračne avanture. Svim tim on odbacuje čitavu obitelj, uključujući i dijete. Ili pak, otuđen od svoje žene, može se zavodnički ponašati prema kćeri; također, može se ponovno oslanjati na svoju prvobitnu obitelj, može dezertirati iz svoje bliske zajednice sa ženom i djetetom da bi opet uspostavio zaklonjenu, zavisnu sigurnost svojega vlastitog djetinjstva. Sve su to procesi koji iznutra nagrizaju obitelj i produbljuju krizu. Pogledajmo sad поближе što se događa u tako načetu braku.

NUTARNJA DINAMIKA BRAČNE KRIZE

Kad govorimo o nutarnjoj dinamici braka, potrebno je razlikovati dva pojma, odnosno dva stanja: (osobno) zadovoljstvo s brakom i nutarnju stabilnost samog braka. To su dvije sasvim različite stvari. Kao prva posljedica tog razlikovanja slijedi da ne stoji kako se rastaju svi oni koji žive u lošem braku; ni obrnuto, da žive u dobrom braku svi oni koji se nisu rastavili.

Čime su odlikuje dobar brak? Nažalost, na to pitanje nije lako odgovoriti. Još nemamo jasna mjerila za razlikovanje dobrog od lošeg braka. Kao najčešće upotrebljavani parametri spominju se: sposobnost prilagođavanja bračnih drugova, sreća i zadovoljstvo s brakom i obitelji, no govori se i o kvaliteti braka, a sve to komplicira uvjerenje stručnjaka da u svakom braku postoje zapravo tri braka: njegov, njezin i njihov. Sve u svemu, možemo uočiti različitosti s obzirom na dva stanja: zadovoljstvo s brakom i stabilnost braka.

1. *Dobar i stabilan brak*: visoka kvaliteta i velika stabilnost. Osnovna značajka takvoga braka snažna je povezanost, uz relativno malo napetosti. Partneri su zadovoljni svojim brakom.

2. *Loš, ali stabilan brak*: loša kvaliteta, visoki stabilitet. Takav brak ne nudi mnogo zadovoljstva partnerima. Brak može funkcionirati uz cijenu velikih i mnogih napetosti, muž i žena osjećaju malo privlačnosti jedno prema drugom. Da se ipak ne rastaju, to može biti posljedica i toga što ne vide nikakvu drugu mogućnost ili što alternativa stoji previše u smislu psihičke investicije, npr. boje se samoće, ali i zbog materijalnih stvari. Danas stvarno imamo sve više parova koji nastavljaju živjeti u istoj kući, ali kao stranci.

3. *Dobar, ali nestabilan brak*: visoka kvaliteta uz nisku stabilnost. Bračni drugovi su zadovoljni svojom vezom i uvjereni su da im zajednički život ipak donosi više zadovoljstva nego napetosti. Relativna nestabilnost može se protumačiti naslućivanjem nekog boljeg rješenja, bolje alternative (npr. neka nova ljubavna veza) ili time što s obzirom na eventualnu rastavu ne moraju računati ni s kakvom društvenom teškoćom ili pritiskom.

4. *Loš i nestabilan brak*: niska kvaliteta i niska stabilnost. Veza pruža malo zadovoljstva, a i napetosti ima više nego zadovoljstva. Budući da je brak loš, nije teško naći bolju alternativu, tako da čak i samoća postaje bolje rješenje nego nastavak braka. A što se nestabilnosti tiče, vjerojatno ne postoje otežavajuće okolnosti za rastavu: nemaju djece, nemaju moralnih problema s tim u vezi, okolina nije neprijateljski raspoložena prema tom rješenju.⁹

Ovakva analiza može nam pružiti i psihologijsko tumačenje one pojave koja se obično naziva prekretnicom u krizi rastave. To je ona točka, odakle nema više povratka. Rastavljene osobe često spominju trenutak kad su se definitivno »otcijepili« od svojega braka. Nije riječ o tome da su tada donijeli odluku da će se rastaviti. Moguće je da tada još nisu ni pomišljali na rastavu, dapače, odbijali su i samu mogućnost takvog rješenja. Odluka još nije bila za rastavu, nego *protiv braka*. To ispočetka može postojati kao osjećaj, ali koji se sve češće vraća i ostavlja neminovno svoje posljedice. Ako u nekom pothvatu ne vidimo budućnost, nećemo u njega investirati. A brak se, prema mnogim vidovima, može promatrati kao dugoročna investicija, pa ako se pojavi avet bankrota, »dioničari« će nastojati što prije blokirati, a zatim i izvući iz njega uloženi duhovni kapital.

Mitovi o braku

Rastava ne zauzima isto mjesto u našim predodžbama o braku, kako to stvarnost neminovno pokazuje. Rastava je, naime, prisutna u svakom braku. Bar kao mogućnost. Katkad, istina, tek kao mogućnost na koju se ne smije ni misliti. Ili kao neka vrsta crne ovce, tj. ako je brak drugih tako labilan, ako se toliki brakovi raspadaju, onda je naš još pravi zemaljski raj...

Činjenice, međutim, tvrdoglavo svjedoče da gotovo polovica sklopljenih brakova završava rastavom. Nažalost, te podatke obično ne ukalkuliramo u našu predodžbu o braku. Umjesto toga u svakom čovjeku živi čitav niz *mitova o braku*. Prisjetimo se da mitovi nastaju onda kada nešto ne shvaćamo, ali nam je potrebno neko tumačenje da bismo prema njemu uskladili svoje ponašanje. Američki psiholozi Lederer i Jackson potrudili su se i kupili tuce takvih mitova.¹⁰ Evo nešto od toga:

Ljudi se žene zbog ljubavi. Bez ljubavi nema dobrog braka. Brak je lijek protiv samoće. U dobrome braku ljudi su savršeno sretni, a glavni izvor njihove sreće jeste upravo brak. Brakovi su to sretniji što su bračni drugovi bliži jedno drugome i što više vremena provode zajedno. Bračni drugovi moraju biti dokraja iskreni i otvoreni jedno prema drugome. Bračni drugovi moraju se u svemu slagati i treba da jako paze na to da u svemu imaju identično gledanje. Bračni se drugovi odriču osobnih potreba zbog uspješnosti braka. Kad nastane neki problem, jedan od bračnih drugova je kriv i potrebno je pronaći tko je kriv. Sretni se bračni drugovi razumiju i bez riječi, pa ako o nekim stvarima moraju razgovarati, to već nije autentično. Za uzdržavanje dobrog braka nije potreban poseban napor; dovoljno je da se uzmu i sretno će živjeti do kraja. Svatko zna kakav je dobar muž i kakva je dobra žena.

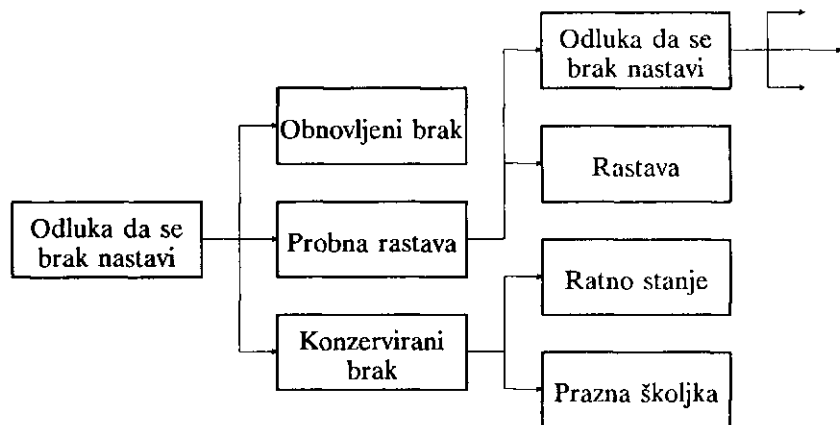
9 Ovdje slijedimo analize iz knjige: G. BOGNAR, J. TELKES, *A válás lélektana* (Psihologija razvoda), Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986

10 W. J. LEDERER & D. D. JACKSON, *The Mirages of Marriages*, New York, Norton & Co. 1968

Budući da danas postaje sve važnija kvaliteta odnosa na račun stabilnosti (uglavnom otpadaju mnoge društvene teškoće za rastavu), ljudi su sve skloniji posizati za mitovima. A na mitu se ne može graditi brak. No oni mitovi ustrajno žive i dalje, jer ne razumijemo zakonitosti međuljudskih odnosa u braku. Pokušat ćemo stoga u daljnjemu skicirati neke više ili manje nesvjesne igre između muža i žene koje su osobito izražene kad je brak u krizi.

Pokušaj rješenja bračne krize

Ako bračnu dinamiku promatramo isključivo sa stajališta odnosa između partnera (isključimo, bar teorijski, ostale podstrukture unutar šire obitelji), onda je glavno pitanje to, na kakvoj su razini sposobni riješiti konflikt koji je uzrokovao krizu u bračnome odnosu. Sljedeća shema može pomoći da uočimo moguća rješenja:

Prije nego što pokušamo analizirati ove mogućnosti, recimo i to, da kvaliteta braka ne ovisi o postojanju odnosno, nepostojanju krize. Brak ne postaje dobar ili loš prema tome što je upravo u krizi ili stoga što se u njemu događaju i veći konflikti, nego je *smjer rješenja* onaj bitni činilac koji će dugoročno odrediti kvalitetu bračnoga odnosa. Glavna značajka, naime, svake krize jeste upravo to da joj se ne može točno predvidjeti ishod, kao što se obično ne mogu precizirati ni razlozi koji su je uzrokovali, točnije rečeno, koji su je izdaleka pripravljali. Jer kriza ne nastaje odjednom, ona uvijek ima svoju predpovijest. Nasreću, kriza se može razriješiti i pozitivno, a posljedica je nova kvaliteta. Pogledajmo sada moguća teorijska rješenja.

1. *Obnovljeni brak*.. Prva teorijska mogućnost da se nastavi zajednički život jeste pokušaj da se obnovi brak. To je kreativno, idealno i poželjno rješenje bračne krize. Pritom dobit nije samo u tome da su bračni drugovi riješili konkretni problem i ostali zajedno, nego i da su stekli novo iskustvo u tome kako se rješavaju problemi i kritična stanja. Osim toga, svaka dobro riješena kriza *jača* vezu između partnera i stvara na taj način sigurnosnu rezervu koja se u kasnijim eventualnim teškim prilikama može nanovo mobilizirati. Treba da

samo dodamo da pozitivno rješenje krize nije nikad automatska stvar, nego svaki partner mora svojski raditi i dati svoj udio. Vrlo prikladno sredstvo za takvo rješenje, odnosno potvrdu za takvo iskustvo, imamo u bračnim susretima; imamo mnogo parova koji će posvjedočiti da su nakon obavljanja bračnoga susreta obnovili kvalitetu svojega odnosa.

2. *Probna rastava.* Kako god ružno zvučao taj pojam, mnogi ga shvaćaju kao mogućnost za kreativno rješenje bračne krize. Riječ je zapravo o *odgodi* konačnoga rješenja, rastave, pa kao takvo može poslužiti za obnavljanje braka. Što se, naime, događa za to vrijeme? Bračni drugovi se dogovore da će neko vrijeme živjeti kao da su rastavljeni. Neposredna dobit od takva odvojena života jest da se bračni drugovi privremeno oslobode težine sukoba, mogu se smiriti, razmotriti prilike s određene udaljenosti.

Nadalje, probna rastava može donijeti i neke dalekosežnije koristi za buduću stabilnost braka. Događa se, naime, da su bračni drugovi ranije izgradili takvu međusobnu ovisnost da nijedan od njih nije mogao živjeti vlastitim životom, zadovoljiti vlastita zanimanja, potrebe. Ili je »živjeti vlastitim stilom života« bila povlastica samo jednoga partnera. Probna rastava daje mogućnost da osobe iskušaju kako je živjeti bez drugoga. Nerijetko se otkrije, da je željena sloboda puna neugodnih iznenađenja, počevši od toga da nema nikoga da mu opere rublje, nema s kim provesti slobodnu večer, a može se otkriti i to da se osoba zapravo boji onoga što je dosad smatrala zabranom bračnoga druga. Mislim da u takvu pokušaju možemo prepoznati i stoljetnu praksu Crkve »rastave od stola i postelje«.

3. *Konzervirani brak.* Treća mogućnost jest pokušaj da se uspostavi stanje prije krize. U tom slučaju tema konflikta koji je izazvao krizu ostaje netaknuta, brak i dalje počiva na istim temeljima. To su odluke: »Hajde da pokušamo još jedanput!« Ništa se bitno ne mijenja; bračni drugovi nisu ostali zato jer to žele, nego zato što neće rastavu. Za takve bračne drugove ostaju dvije mogućnosti daljnjeg suživota: »hladni rat« ili »prazna školjka«.

Ako se odluče za »hladni rat«, sukobi se stalno ponavljaju, osobe postaju sve nesretnije, dotle dok jedan od partnera ne istupi iz braka. Broj tabu - tema postaje s vremenom sve veći, a komunikacija sve siromašnija. Taj proces neminovno vodi u stanje koje nazivamo »prazna školjka«. Ovdje brak čuva još samo vanjsku ljusku - katkad vrlo elegantnu - ali bračni su se drugovi u biti odrekli svojih potreba za međusobnom komunikacijom ili tu potrebu zadovoljavaju negdje drugdje, izvan braka. Kao literaturni primjer može nam poslužiti Ana Karenjina, odnosno shvaćanje braka njenog muža, koji želi sačuvati sve društvene okvire i vanjsku fasadu unatoč totalnoj praznini unutar braka.

Odluka o rastavi

Ako bračne odnose izrazimo u pojmovima klasične ekonomije, onda je odluka o rastavi ona preokretna točka, kad jedan od partnera ne vidi više smisla za ulaganje jer predviđa ekonomski krah. Stoga nastoji izgraditi takvu situaciju iz koje može izvući najveću korist ako brak propadne. Zbog toga je osoba sve više zainteresirana da brak stvarno što prije propadne. Ta strategija, međutim, može ostati potpuno nesvjesna. Odluka koja služi kao strategija povlačenja svojih interesa iz braka može se uvući u svakdašnji životni stil osobe sasvim neopazive kao tiha sigurnost, pa se može dogoditi da nije ni svjesna, dapače,

osoba će nijekati svaku pomisao o mogućnosti rastave ako je upitamo za to. Taj *tih* bojkot braka pokazuje se u dva tipična oblika ponašanja: kao provokacija i kao sabotaza.

1. *Provokacija*. Provokacija kao strategija za razbijanje braka funkcionira slično kao inače u nemirnim područjima našega života. Provokator je onaj koji ima prednost u iskoraku, tj. koji nekim svojim ponašanjem prijeti ravnoteži braka i time, jasno, nutarnjoj sigurnosti partnera. Provokator pritom računa da će partner, da bi očuvao brak, reagirati na tu provokaciju prilagodbom, što se većinom i obistinjuje. Ta igra traje dotle dok izmučeni partner ne izjavi da više ne može podnositi tu igru i želi istupiti iz braka. Istupanje ne znači uvijek rastavu, može biti i samoubojstvo: pokušaj ili stvarno. Ako je stvarno, provokator izlazi kao gubitnik iz braka. U slučaju rastave, međutim, on se može hrabro pokazati kao »atlet moralnosti«, jer je uspješno prebacio odgovornost za rastavu na svojega partnera.

Ljudi su nevjerojatno inventivni u uništavanju vlastitoga braka! Nije uvijek sigurno, međutim, da je provokator onaj koji drži sve konce sudbine braka u svojoj ruci. Dovoljno je ako uzmemo slučaj »šutljivog muža«, koji tiho pozdravlja kad se vrati s posla, sjedne na svoje uobičajeno mjesto i započinje svoju uobičajenu aktivnost. Poruka takvog ponašanja može biti: »Ja te ne uznemiravam, puštaj i ti mene u miru«. Ako tako nastavi dulje vrijeme, nije nikakvo čudo da žena postaje provokator, npr. sve kasnije stiže s proslava na radnom mjestu, a ako ni to ne pomaže, izostaje sve do jutra. Sve dotle dok »šutljivi muž« jednoga dana ne prigovori i izjavi da mu je toga dosta, da se ne može više izdržati. Taj slučaj o šutljivome mužu ujedno je i primjer za drugu strategiju kako se može uništiti jedan brak, a to je sabotaza.

2. *Sabotaza*. Bit te strategije jest to da onaj partner koji nastoji izići iz braka počinje tiho sabotirati, tj. sustavno kvariti odnos. Bračni drug na to reagira aktivnim protukorakom, protuakcijom, čiji je cilj da uspostavi poremećeni odnos. No budući da je za odnos potrebno dvoje ljudi, očito je svaka akcija osuđena na neuspjeh. Zbog toga on počinje »kaznjavati« sabotera, a time još više raste napetost. Posao sabotera jest samo taj da ne surađuje, pa će napetost rasti sa svakim partnerovim interventom. Nakon nekog vremena, kad mu se čini da je krivnja drugoga sad već jasno dokazana, saboter može predlagati razvod: »krivnja« pada na drugoga.

Može se dugo živjeti u braku tako da oba partnera računaju na kraj. To je slučaj kad se nađe sučelice jedan saboter i jedan provokator, a zamislivo je i da povremeno mijenjaju uloge. Nameće se, međutim, pitanje: što onda ako jedan od partnera stvarno želi sačuvati brak? Prastari je refleks da odmah smatramo »žrtvom« onoga koji je bio prisiljen na razvod. Ali ako se osoba zadovolji ulogom žrtve, ona nikad neće učiti od svojih pogrešaka, pa će ih ponoviti i kasnije u svakom novom međuljudskom odnosu. Tome treba dodati da kao što je za uspješan brak potrebno dvoje ljudi, tako je i propali brak djelo dvoje ljudi, pa je posebno zanimljivo promotriti i tu igru u vezi s ulogom žrtve.

Osobe u razvodu

Onaj tko stvarno želi napustiti brak i čini to na temelju zrele odluke, taj nema potrebe da za to okrivljuje isključivo drugoga. Znak zrele odluke za raz-

vod jest spremnost da osoba prihvati i odgovornost za takvu odluku, a ne da jednostavno i jednostrano zbog toga krivi drugoga.

Poznato je da žene u većoj mjeri pokreću brakorazvodni postupak. Prema nekim ispitivanjima, dvije trećine prijedloga za rastavu podnose žene, ali ne zbog toga što bi one lakše posezale za tim krajnjim rješenjem, nego zbog toga što muškarci radije dovedu ženu do takvoga stanja da to učini.¹¹ Jedno od loših pitanja u vezi s rastavom upravo glasi: » Da li se lakše razvode žene ili muškarci?« A drugo, isto tako loše, pitanje s tim u vezi je ovo: »Komu je lakši razvod: onome koji ga predlaže ili onomu koji se mora pomiriti s tim?«. Statistika pokazuje da oboje pate zbog toga, samo na različite načine. Partner koji napušta brak osjeća se možda slobodniji, manje usamljen, manje deprimiran, ali ima jači osjećaj krivnje. Naprotiv, napuštena osoba se osjeća usamljenije, deprimiranije, pati zbog uvrijeđenosti, ali ima manji osjećaj krivnje. Zbog svega toga moramo biti vrlo oprezni kad govorimo o napuštajućem i napuštenom.¹²

A što se razlike između spolova tiče, ispitivanja su pokazala da muškarci teže mogu riješiti onaj čuvstveni zadatak pred koji ih stavlja razvod, za razliku od žena, koje više pate zbog traumatskog stanja prije razvoda. Drugim riječima, muškarci više pate zbog stanja poslije razvoda: muči ih usamljenost, depresija, veća čuvstvena ranjivost; naprotiv, žene više pate zbog loših odnosa u braku, ali lakše izlaze na kraj s posljedicama razvoda. No jedno je sigurno: i muškarac i žena, i napuštajući i napušteni, jednako pate zbog razvoda: ta odluka ostaje jednako traumatska za oboje.

PUTOVI RJEŠENJA

Nakon tih, priznajemo, nimalo ohrabrujućih analiza, spontano se nameće pitanje: koje su mogućnosti za konstruktivno rješenje bračnih i obiteljskih kriza? P. M. Zulehner, pastoralni teolog, rješenje vidi u temeljitoj pripravi za brak.¹³ To se svima nama nameće kao nekako najočitije rješenje, odnosno savjet. No ne možemo se oteti dojmu da je to lakše reći nego provesti. Kad su se mladi ikada dali »pripravljati« za brak? Ta priprava mora biti šire shvaćena nego što obično jest. U tome smislu korisno je spomenuti pastoralno pismo napuljskog kardinala Michelea Giordana s ovim značajnim naslovom: *U početku stoji obitelj*. Dokument razlikuje pripremu za brak od obiteljskog pastorala u širem smislu. I jedno i drugo događa se u tri koraka.

Prvi korak u pripravi za brak jeste priprava mladih zaručnika na sakramenat ženidbe; drugi korak je produbljenje sakramentalnog života mladih bračnih parova, a treći je korak da budu autentični svjedoci evanđelja. A što se tiče pastorala obitelji, prvi se korak danas nerijetko sastoji u neizravnu spremanju osoba za prihvaćanje Evanđelja naviještanjem općeljudskih vrednota kao što su dostojanstvo osobe, vrijednost života, ljubavi, vjernosti itd. Drugi korak, naviještanje kršćanske novosti braka i obitelji, znači da je brak ne samo seksualna i biologijska funkcija, nego najdublja zajednica (u) ljubavi. Tek sada može proslijediti treći korak: obitelj mora otkriti svoju misijsku dimenziju, tj. da u ljubavi mora biti otvorena i prema drugima.

11 Usp. J. LANGE, *Ehe - und Familienpastoral heute*, Wien, Herder, 1977, str.49

12 C. T. HILL & Z. RUBIN, »Breakups Before Marriage« in *Journal of Social Issues* 32 (1976).

13 P. M. ZULEHNER, *Heirat, Geburt, Tod* Wien, Herder, 1976, str. 145

Vratimo li se, međutim, užoj temi našeg predavanja s obzirom na bračne krize, mogli bismo naznačiti neke opće smjernice za njihovo rješavanje.

1. *Bračne i obiteljske krize su »normalna pojava«*. Mislim da je to vrlo važan princip i služi kao ishodište za svaki konstruktivan pristup njihovu rješavanju. Ta tvrdnja, naime, uključuje dvije stvari. Prvo, s krizama treba računati i na njih se spremati (analogno: kao što mlade spremamo na pubertet, kao što bismo se trebali spremati na starost). Mi smo spomenuli neke mitove o braku. Jedan od tih mitova jest i taj da je dobar brak bez kriza i napetosti. Pokušajte živjeti bez toga mita! Nažalost, u pripremama za brak uglavnom govorimo samo o sretnom braku, a premalo ili nikako o krizama i teškoćama. Drugo, svaka pozitivno riješena kriza donosi veliko životno iskustvo za suočnje s budućim problemima. Uči se strategija rješavanja. Katkad su krize nužna stepenica da se brak popne na višu razinu. U tom smislu zgodno kaže jedan autor: nemojmo govoriti o sretnome braku, već o *njegovanom braku!*¹⁴

2. *Tražiti pomoć*. Kao što vrijedi općenito za individualne krize, tako vrijedi i za bračne i obiteljske teškoće: potrebna je pomoć izvana! Mislim da kod nas još uvijek prilično vlada predrasuda da je u najmanju ruku sramota u bračnoj krizi tražiti pomoć od treće osobe. To je krivo. Kao što nitko sam sebi ne može biti ispovjednik ili duhovnik, ili kao što nitko nije psiholog ili kirurg za sebe, tako vrijedi i za bračne probleme. Naša domaća Crkva, uočivši tu potrebu, stvarno se zamislila nad tim zahtjevom. I premda u relativno skromnim uvjetima i okvirima, ipak imamo nešto i bračnih i obiteljskih savjetovališta, predbračnih tečajeva, bračnih susreta i drugih inicijativa. Savjetovališta i centri za krizna stanja postoje i u društvu. J. G. Howells izričito tvrdi da glavni problem s obzirom na obiteljsku i bračnu terapiju nije nedostatak osoblja, službi ili napora da se pomogne, premda ograničenosti ima, nego je najveća teškoća neznanje.¹⁵

3. *Vjerovati u sakrament braka*. Najradije bih rekao: služiti se sakramentom braka! Crkveno vjenčanje nije puka paralela društvenoj registraciji. Po sakramentu braka, naime, bračni drugovi budu u ime Boga povjereni jedno drugome. Time brak dobiva unutarnju vrijednost, koja ne ovisi o ekonomskoj uspješnosti, o odgoju, o socijalnom statusu ili bilo kakvim vanjskim uvjetima. Sakrament je obećanje Božjega blagoslova za taj konkretni brak. A to onda znači da svaki kršćanski brak u svakome času ima priliku za novi početak. To stoji i kao geslo ove naše Obiteljske ljetne škole: »Koje li nade u pozivu njegovu«.

Netko će reći: to više nije psihologija. I nije, u klasičnom smislu riječi. Kao što ni brak, shvaćen prema Božjoj zamisli nije »puka« psihologija, već događanje Božje ljubavi u okrenutosti dvoje ljudi jedno prema drugome u ljubavi i vjernosti do kraja.

Sažetak

Brak i obitelj mogu se promatrati i kao niz razvojnih stadija koji zahtijevaju uvijek novu prilagodbu članova. Nerijetko ti stadiji uključuju i krizu. Ako se kriza pozitivno riješi, brak dalje funkcionira na višem nivou, pa se može govoriti

14 T. U. SCHALL, *Eheberatung*, Stuttgart, Kohlhammer, 1983, str. 139.

15 J. G. HOWELLS, *Familien - Psychotherapie*, München, Ernst Reinhardt Verlag, 1978, str.

o obnovljenu braku. U suprotnom, nastaje stanje konzerviranog braka, koji može poprimiti oblike trajne napetosti ili tipa braka »prazna školjka«, tj. kad se sačuva vanjska forma, ali bez osobnog zadovoljstva. Kao putokazi za rješenje krize naznačeni su neki principi: spremati se na krizu, tražiti pomoć sa strane i vjerovati u sakrament braka.

TYPICAL DIFFICULTIES IN A MARITAL UNION

Summary

Marriage and family can be examined as a series of developmental stages which require perpetual adjustments by family members. These stages not infrequently include crises. If a crisis is positively resolved, the marriage continues to function on a high plane and it is possible to speak of a renewed commitment. When this is not the case, the marriage may be preserved but characterized by perpetual tension or assume the aspect of an empty shell, i.e. the outer form is retained but satisfaction is absent. Several general principles are presented as a guide for crisis solving: be prepared for crisis, seek outside help and believe in marriage as a sacrament.